

Posudek oponenta na doktorskou disertační práci Mgr. Aleny Pikhartové „Mravní dimenze problematiky sňatku u mladých dospělých,,

Téma práce je zajímavě pojaté a vzhledem k současné proměně vztahu mladých dospělých k manželství je **lze považovat za aktuální**. Morální dimenze je jedním z důležitých, i když leckdy spíše potlačených aspektů manželství.

Práce je hodně rozsáhlá a je obvyklým způsobem členěna na teoretickou část a vlastní výzkum. Autorka začíná charakteristikou mladé dospělosti, zdůrazňuje zde způsob uvažování mladých lidí a jejich chápání morálky.

Str. 14 – Výklad pojmu morálka je zbytečný, protože jde o obecně známý pojem.

Další, relativně rozsáhlá kapitola zahrnuje hlavní, dnes již klasické teorie morálky. Autorka začíná pojetím morálky J. Piageta, který ji vykládá v propojení se způsobem chápání čehokoli. Logicky pokračuje prezentací Kohlbergova pojetí, které z Piagetovy teorie vychází. Následuje dost odlišné pojetí morálního vývoje C. Gilliganové, která k analýze těchto projevů přistupovala jinak a poukazovala na mnohé další aspekty morálky, především na specifickou ženského přístupu k hodnocení různého dění. Autorka věnuje výkladu pojetí morálky C. Gilliganové víc pozornosti, což je dáno faktem, že je zaměřeno na stejnou věkovou kategorii. Upozorňuje na rozvoj pojetí etiky péče, které lze aplikovat i na chápání manželství s jeho vzájemnou zodpovědností a ohledem na druhého. Tato část textu je zajímavější a je více propojena s hlavním tématem práce než předcházející kapitoly. Pozitivně lze hodnotit i zařazení kapitoly věnované kritice přístupu Gilliganové ke studiu morálky. Zajímavá je i kapitola zabývající se otázkou rozdílu mužské a ženské morálky, který se samozřejmě může odrazit i v přístupu k manželství. Diskuze se týká hlavně názorů psychologů, kteří pracovali s pojetím chápaným jako standardní v době minulé, ale nyní, o 30-40 let později může být leccos jinak. Přesto lze snahu autorky ocenit, např. její připomenutí rozdílů ve studovaných dilematech.

Str. 41 – Lze souhlasit s názorem, že různá řešení se týkají různých morálních povinností, jejichž preference či jejich zdůraznění závisí i na dané situaci, nejenom na samotném aktérovi.

Je vhodné, že autorka zařadila i kapitolu věnovanou Turielově pojetí morálky a jeho odlišení respektu k sociálním konvencím od morálního chování. I tento fakt se může odrazit v přístupu k manželství. Krátká čtvrtá kapitola se zabývá směřováním psychologie morálky. Stálo by za to, kdyby autorka došla na základě získaných informací k nějakému vlastnímu názoru a nebo použila novějších zdrojů, zde citované prameny jsou staré 20 let. Pátá kapitola je již cíleně zaměřena na morální aspekty párového vztahu. Vychází ze zkoumání přístupu ke konfliktům a k volbě jejich řešení. Podnětné jsou zde hlavně otázky, které si autorka klade. Připomenutí křesťanské morálky by bylo vhodné zakončit vlastní úvahou, např. o tom, jak její základy mohou ovlivňovat postoje současných mladých lidí. Bez takového zakončení působí kapitola v textu poněkud nezakotveně. Poslední kapitola teoretické části je věnována chápání manželství a významu sňatku jako rituálu určujícího počátek nové životní fáze. Autorka k jeho vymezení přistupuje z větší šíře a s důrazem na jeho morální dimenzi. Zařazuje i zmínku o historii uzavírání manželství a následné pojednání o jeho aktuální proměně k níž došlo i v České republice v průběhu posledních 50 let. Zde uvedená sociologická šetření nejsou již zcela aktuální a je možné, že se postoj k manželství za posledních 15 let změnil.

Text teoretické části je na dobré odborné úrovni a zároveň je psaný srozumitelným jazykem. Obsahuje i přiměřené množství citací.

Vlastní výzkum. Cílem práce bylo získání představy o postoji mladých lidí k uzavření sňatku a založení rodiny, a jeho morální dimenzi. Výzkumné otázky jsou jasně formulované a jejich počet je přiměřený. Zkoumanou skupinu tvořilo 32 respondentů, což lze s ohledem na náročnost použité metody považovat za dostatečné. Jejich výběr byl spíše náhodný, byl specifitěji vymezen jen častější akceptací nějaké spirituálně-filosofické životní orientace. Probandi byli ve věku mladé dospělosti, takže lze říci, že jde o výzkumnou sondu do uvažování současných mladých lidí.

Str. 72 – Graf charakterizující věkové složení zkoumané skupiny by mohl být přehlednější kdyby autorka použila věkových intervalů, hodil by se i výpočet průměru a směrodatné odchylky.

Str. 73 – Graf uvádějící počet dětí by mohl být zpracován zvlášť pro svobodné a zvlášť pro lidi žijící v manželství, takto není příliš přehledný.

Str. 74, tabulka nahoře – Proč si autorka myslí, že povolání policisty je specifikem?

Orientační charakteristiky jednotlivých respondentů jsou užitečnější než předcházející přehledové tabulky.

Zvolená metoda výzkumu byla vhodně zvolena, použití tematického příběhu jako základní metody je s ohledem na danou problematiku vhodné. Předvýzkum zaměřený na vyladění modelové dilematické situace byl rovněž účelný a stejně tak byl přínosný i doplňující rozhovor.

Získané informace byly zpracovány se zaměřením na navrhované řešení, resp. jeho morální dimenzi. Diferenciace vlastního řešení a doporučení určitého řešení fiktivní osobě je vhodné, takto získané informace a jejich srovnání mohou přispět k lepšímu pochopení uvažování respondentů. Doplňující otázky jsou užitečné, protože mohou přinést další poznatky.

Příběh, jehož hlavní dimenzí je úvaha o vhodnosti sňatku, respondenty oslovil. Jimi navrhovaná řešení byla velmi různorodá. Autorka každé z nich podrobně analyzuje a uvádí počet respondentů, kteří si jej zvolili. První variantou řešení je návrh o problému mluvit. Dle názoru lidí, kteří toto řešení zvolili, jde o to, že by se aktéři měli umět dohodnout a najít kompromis. Důležitou informací je, co pro ně znamená uzavření sňatku a proč by si jej přáli či nepřáli. Autorka si všímá různých aspektů postoje k dané situaci a navrhovaných řešení. Hlavním problémem je dilema sňatek versus svoboda. Důležitá je i otázka, jak se zachovat když jsou potřeby obou partnerů v rozporu. Dalšími možnostmi je na řešení rezignovat a nebo konflikt vyhrotit a přimět tak partnera k jeho řešení. Všechny uvedené kategorie nemají jenom morální dimenzi, ale zahrnují celkový přístup k partnerství, včetně zvažování různých významů sňatku a s tím souvisejícího postoje k manželství.

Pojetí významu sňatku může být různé a vyplývá z něho, jaký má pro respondenty význam, zda představuje pouhý úřední akt a nebo je osobně důležitým signálem změny života. Je jisté, že sňatek přináší určitá práva, ale i povinnosti. Může zde být ve větší míře zdůrazněn citový aspekt a potvrzení vzájemné vazby, její posílení. Sňatek může být ale chápán i jako pouhá formalita, která nemá větší subjektivní význam. Autorka uvažuje nad jeho subjektivní i objektivním významem. Rozdělení jednotlivých kategorií podle jejich významu je zdařilé.

Další kapitola je věnována reálnému řešení podobné situace, analýzou vlastních důvodů respondentů k uzavření nebo neuzavření sňatku. Jde o to, jak mladí lidé zdůvodňují svoje rozhodnutí uzavřít manželství, pokud k němu vůbec docházejí. Analýza postojů vdaných žen a ženatých mužů je zajímavá. Lze předpokládat vliv dozrání ke sňatku k potřebě pevněji zakotvit a vztah v určitém směru posunout. Většina oslovených lidí přistupovala k manželství

zodpovědně, měli potřebu dostat vztah na jinou úroveň. Zajímavé výsledky přináší i analýza postojů dosud svobodných lidí, je zřejmé, že se postoj nezadaných žen, které se musí smířit s nesezdaným soužitím i kdyby daly přednost jinému řešení, liší od názorů nezadaných mužů.

Následující kapitola je věnována interpretaci získaných výsledků podle kategorií zahrnutých v teorii C. Gilliganové. Pěkné je rozvinutí charakteristik jednotlivých stadií morálního vývoje. Třetí fáze by se dala označit i jako harmonizace vlastních a partnerových potřeb, egoismu a altruismu, a hledání společně přijatelného řešení. U probandů se může projevat identifikace s pozicí muže či ženy, která vede k většímu pochopení člověka téhož pohlaví. V přístupu k partnerství se projeví obě, egocentrismus i altruismu. Autorka analyzuje různé projevy altruismu podle toho, jak se mohou projevit v přístupu k partnerství, až k extrémní podobě obětování vlastních potřeb ve prospěch partnera. Zohlednění jak vlastních potřeb, tak potřeb partnera lze chápat jako zralejší řešení, které může být signálem připravenosti k zodpovědnému přístupu k manželství, tak potvrzením dosažení určité úrovně zkušenosti, což autorka zohledňuje v další subkapitole.

Str. 181 – Nevím jestli je vhodné označit jednu z kategorií altruismu jako projev lhostejnosti, možná by bylo účelnější tuto alternativu jinak definovat.

Analýza úvah probandů o vlastní situaci, v nichž se projeví uvedené způsoby uvažování, je zajímavá. Projeví se zde respekt ke konvencím, důraz na vlastní potřeby i ohled na potřeby partnera.

Autorka bere v závěrečné diskuzi v úvahu různé dimenze významu sňatku, které lze chápat jako společenskou konvenci, ale který může mít i osobní a morální aspekt. Všimá si i posunu v postoji k sňatku a manželství k němuž došlo v poslední době. Lze ocenit, že uvažuje i o správnosti svého metodologického přístupu a o významu případného rozdílu mezi obecně proklamovaným názorem a jeho vlastním řešením obdobné situace, i když je nelze zcela oddělit. Bere v úvahu i vliv společenského očekávání na rozhodování probandů a jejich vlastní životní zkušenosti. Lze souhlasit s jejím závěrem, že se sňatek může stát otázkou morálně podmíněné volby.

Předložená disertace splnila stanovený cíl, zmapovala postoje vybrané skupiny mladých dospělých k uzavření sňatku a zjistila, jaké důvody ovlivnily jejich názor. **Výsledky disertační práce přinesly nové poznatky** o vývoji postoje k uzavření manželství a jeho zdůvodnění, které lze chápat jako signál dosažení určitého stupně osobní zralosti, která má morální dimenzi v tom smyslu, že se snaží harmonizovat vlastní potřeby i potřeby partnera.

Získané výsledky jsou důležité jak pro společenskou praxi, protože mohou přispět k prevenci rozpadů manželství, **ale i pro rozvoj teoretického pojetí psychologie dospělého věku.**

Disertace splňuje podmínky kladené na doktorské disertační řízení, a proto doporučuji, aby se práce stala předmětem obhajoby.

V Praze dne 17.5.2014

Prof. PhDr. RNDr. M. Vágnerová, CSc.